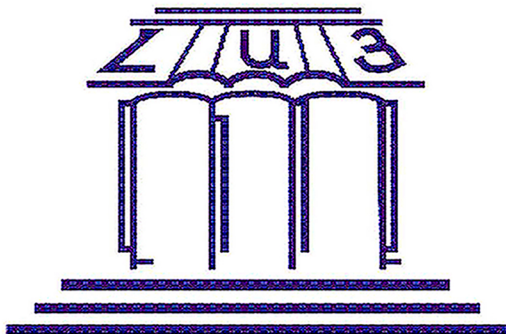

Հայկական գիտահետազոտական հանգույց
Armenian Research & Academic Repository

Սույն աշխատանքն արտոնագրված է «Մտեղծագործական համայնքներ
նչ առևտրային իրավասություն 3.0» արտոնագրով

This work is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial
3.0 Unported (CC BY-NC 3.0) license.

Դու կարող ես.

պատճենել և տարածել նյութը ցանկացած ձևաչափով կամ կրիչով
ձևափոխել կամ օգտագործել առկա նյութը ստեղծելու համար նորը

You are free to:

Share — copy and redistribute the material in any medium or format
Adapt — remix, transform, and build upon the material

ՀԱՅԿ

ԱՌԺՈՂԿՈՒՄՆ

ՍԱՆՆՈՒՄ
ԳՐԱԴԱՐԱՆ
№ 23

ԲՅՈՒՆ ԴԱՁԱՐՅԱՆ

ՎՈՐՈՎԱՅՆԻ ՏԻՖ

(ԶԵՐԵԿԱՆԻՔ)

ՊԵՏՂԱՏ ԲԺՂԱՏԲԱԺԻՆ

ՅԵՐԵՎԱՆ

1933

30 JAN 2018

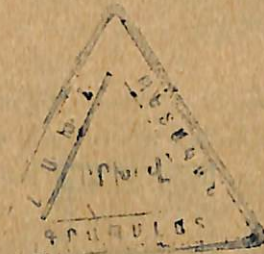
— 520 —
№ 23 ՍԱՆԼՈՒՍ ԳՐԱԴԱՐԱՆ № 23

616.927

ԲԺ. Ա. ՂԱԶԱՐՅԱՆ

ՎՈՐՈՎ ԱՅՆԻ ՏԻՖ

(ՆԿԱՐՆԵՐՈՎ)

ՊԵՏԶՐԱՏ

ԲԺԶՐԱՏԲԱԺԻՆ

ՅԵՐԵՎԱՆ

1932

1. ՎՈՐՈՎԱՅՆԻ ՏԻՖ

Վորովայնի տիֆն ամենամարածված հիվանդություններից մեկն է: Յարական Ռուսաստանում ամեն տարի վորովայնի տիֆով հիվանդանում եյին մի քանի հազար հոգի: Նրա համաճարակն ուժեղ է լինում սովի և պատերազմի տարիներին:

Իմպերիալիստական պատերազմի տարիներին, հատկապես 16 և 17 թվերին, տիֆը խոշոր զոհեր պատճառեց Կովկասյան ֆրոնտում:

Իսկ 19 թվի յերկրորդ կիսում, Հայաստանում վայր չկար, ուր տիֆ հիվանդությունն առատ հունձ չունենար:

Միայն Յերևան քաղաքում տիֆով հիվանդների թիվը չուրջ յերեք հազար եր հաջվում:

Սորհրդայնացումից հետո վորովայնի տիֆը դեպի կերպով պակասում է: Այնպես վոր, յեթե ցարական չրջանում վորովայնի տիֆից, յուրաքանչյուր հազար հոգուց, հիվանդանում եր 20-26 հոգի, 1928 թվից հետո այդ թիվն իջնում է մինչև 5-ի:

Վորովայնի տիֆը սուր վարակիչ հիվանդություն է: Նա ունի իր հատուկ մանրեն:

Առաջին անգամ, 1889 թ., այդ մանրեյի դուրսբյուր, համարյա թե միաժամանակ, Յերևան հանեցին յերկու գիտնականներ՝ Երերաը և Կոխը: Յերկուսն էլ իրենց փորձերը կատարում եյին հիվանդների կղկղանքի և տիֆով մեռածների աղիքների վրա:

1-360297

Վորովայնի տիֆի մանրեն նման է մի շատ կարծ, հաստ ու կլոր ծայրերով ցուպիկի, վորը հասարակ աչքով անհնար է տեսնել: Նրան կարելի չէ տեսնել միայն խոշորացույցի տակ, այն ել, յերբ մեծացնում ենք 600-1000 անգամ: Այդչափ մեծացնելուց հետո յեւ նա յերևում է փոքրիկ քորոցի գլխի չափ:

Ցուպիկի յերկու ծայրերին կան 8-12 թարթիչներ, վորոնց միջոցով նա կատարում է իր շարժումները:

A վորովայնի տիֆի մանրենները:

B նույնը՝ չափազանց մեծացրած:

Վորովայնի տիֆի մանրենները գտնվում են հիվանդի արտաթորություններում, մեզում, արջան մեջ, թքում, քիչ անգամ քրտինքի մեջ:

Դիագնոստիկայն ժամանակ մեծ չափով վորովայնի տիֆի մանրենների յենք հանդիպում հաստ աղիքներում, փայածագի և մանավանդ լեզու փամ փուշտի մեջ:

Վորովայնի տիֆի մանրենները շատ դիմացկուն են և կենսունակ նաև մարդկային որդանիզմից դուրս: Նրանք չեն դիմանում միայն արևի լույսին և չորության. այն ինչ մեծ դիմացկունություն են հայտաբերում բարձր աստիճանի ցրտին:

Յելսիի 70 աստիճան տաքության մեջ վորո-

վայնի տիֆի մանրենները քառորդ ժամից հետո վորջնջանում են: Թույլ տաքությունը համարվում է 37 աստիճանը, մարդու մարմնի տաքությունը: 40 աստիճանից հետո նրանց աճումը նորից դանդաղում է:

Վորովայնի տիֆի մանրեններն իրենց կենսունակությունը 2-3 ամիս՝ պահպանում են ջրի մեջ և հողում, ինչպես և յուղի ու պանրի մեջ: Կաթի մեջ համեմատաբար կարճատև կյանք ունեն: Կարճատև կյանք ունեն նաև յեփած ջրի մեջ, ուր սնունդարար նյութեր քիչ կան:

Ամենից յերկար, կարելի չէ ասել տարիներ, վորովայնի տիֆի մանրեններն ապրում են կեղտի մեջ, ջրհորներում և կանգնած ջրերի մեջ: Որպանիզմի մեջ ամենից յերկար մնում են լեզու փամ փուշտում: Այնպես վոր հիվանդությունից առողջացած մարդը, դեռևս յերկար ժամանակ, իր մեջ կրում է տիֆի մանրեններ:

Վորովայնի տիֆի բացիլները դիմացկուն են նաև ուժեղ թույնի հանդեպ: Սուլեմայի 1, 2 տոկոս, իսկ կարբոլյան թթվուտի 5 տոկոսանի խառնուրդները կես ժամից հետո միայն կարողանում են վոջնջացնել վորովայնի տիֆի մանրենները:

Աղային թթվուտը չի վոջնջացնում տիֆի մանրեններին, այնպես վոր, ստամոքսային հյութը մարդուն չի պաշտպանում վարակումից:

2. ԻՆՏՊԵՍ Ե ՎԱՐԱԿԸ ՏԱՐԱԾՎՈՒՄ

Վորովայնի տիֆի գլխավոր տարածողները հիվանդներն են: Վարակը տեղի չէ ունենում գլխավորապես հիվանդի հետ ունեցած չփումից կամ ջրի և սննդանյութերի միջոցով:

Վորովայնի տիֆով հիվանդանում են այն ժամանակ, յերբ նրա մանրեն վորեւէ ձեւով բնկնում է մարդու մարսողության որդանը:

Վարակի լավագույն միջոցներից մեկը հիվանդի գործածած ամանեղեններն են, յեթե նրանք մաքուր չեն պահվում և անտաճանում: Անտաճանման սովորական ու լավ ձեւը, դա տաք ջրի մեջ ամանեղենների յեռացնելն է:

Ամանեղենի միջոցով վարակը տարածվում է մանավանդ գյուղերում, ուր մի ամանի մեջ ուտելը «պապենական հին սովորություն» է, վորի դեմ խտորեն պիտի պայքարել:

Դիտված է, վոր մեծ տներում, ուր խիտ բնակչություն կա, վարակման դեպքերը հաճախ են լինում: Նման տները կոչվում են «տիֆոտ տներ», ուր կեդաի ու նեղվածության մեջ բազմանդամ բնտանիքներ են ապրում իրար վրա կուտակված:

Վարակման գլխավոր ֆակտորներից պիտի համարել ջուրը: Զրից առաջացած վարակը միշտ էլ մասսայական բնույթ ունի, քանի վոր վարակված ջրից միաժամանակ խմում են շատերը:

Զրեբը վարակվում են գլխավորապես մարդկային կեղտոտություններից: Արտաբնոցներ ունենալը մեղանում նոր է. նա մասսայական անհրաժեշտություն դեռ չի դարձած, դրա համար էլ մարդկային արտաթորությունները տեղի յեն ունենում, հատկապես գյուղերում, բացողյա, բնակաբանների շուրջը, կամ լավագույն դեպքում, մաքրաներում, գոմերում ու չափաբների տակ: Անձրեվների ժամանակ այդ արտաթորություններն այլ կեղտերի հետ քշվում թափվում են գետերի,

ջրհորների ու աղբյուրների մեջ, վորտեղից վերցնում են խմելու ջուրը և վարակվում:

Բայց աղտոտված ջրերից կարելի չէ վարակվել նաեւ լվացվելով ու լողանալով, կամ թե չէ, յերբ լվացք են անում կամ մեջն ամաններ լվանում:

Վարակվել կարելի չէ նաեւ պտուղներից, կանաչեղենից ու կաթից, յերբ նրանք այս կամ այն ձեւով մանրեներ են պարունակում:

Վարակի աղբյուր կարող է ծառայել նաեւ հողը: Վերը մենք արդեն նշել ենք, վոր հողը վորովայնի տիֆի մանրենների համար լավագույն միջավայրն է, ուր արագությամբ աճում են ու դարգանում ամեն տեսակի մանրեններ: Քամիների միջոցով կամ կոչիկների վարակի բացիլները իարող են ներս թափանցել մեր բնակարանները:

Սակայն վորովայնի տիֆի ախտիւ տարածողները ճանճերն են, վորոնք իրենց թաթերով ու թեվերով աղտոտություններն ու մանրենները փոխադրում են սննդանյութերի և նրանց ուտելով վարակվում ենք:

Այստեղից հետևություն. ճանճերի ու միջոտների դեմ պայքարն անհրաժեշտություցն է, վարը յիբեբ մոռացության չպիտի մատնենք:

ՎՈՐՈՎԱՅՆԻ ՏԻՖԻ ԸՆԹԱՑՔԸ

Ինչպես բոլոր վարակիչ հիվանդությունները, այնպես և վորովայնի տիֆն ունի իր գաղափի դարգացման շրջանը, վորի տևողությունը 2-3 շաբաթ է:

Վորոշ պայմաններում ուժեղ որդանից չի յենթարկվում վարակի աղդեցության և առանձին հիվանդագին յերևույթներ չի արտահայտում.

չնայած վոր նրա մեջ կան մանրեներ: Նման հիվանդ-
ները պարզապես կոչվում են վորովայնի տիֆի
մանրեներ կրողներ: Իայց սովորական ճան այն է,
վոր գաղանի շրջանից հետո ականատես ենք վորոշ
հիվանդագլին նշաններին. այն է՝ առաջանում է ընդ-
հանուր թուլություն, հիվանդն արորժակը կորց-
նում է, գյուլսը ցավում, վողջ մարմինը կոտրատ-
վում է: Այդ յերևույթներն աստիճանաբար ուժե-
ղանում են. հիվանդը դողացնում է, վորից հետո
բարձրանում է տաքությունը, լեզուն չորանում է
ու սպիտակում, առաջանում է ծարավի զգացում.
ինքնադդացումը գնալով վատանում է:

Հիվանդն անկողին է մտնում:

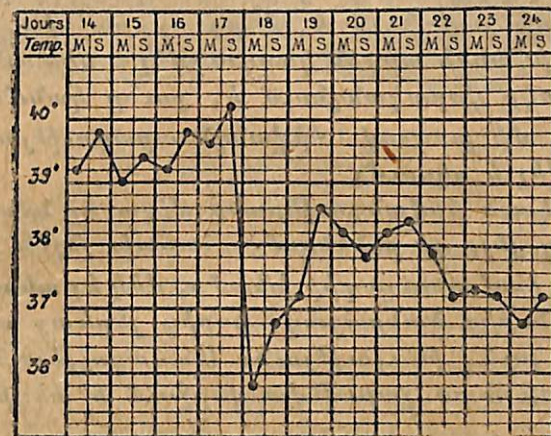
Վորովայնի տիֆը սովորաբար 4 շաբաթ է
տևում, համարելով սկիզբը տաքության բարձրա-
նալը, իսկ վերջը՝ տաքության անկումը: Լինում
են և թեթև տեսակներ, յերբ հիվանդությունը մեկ
կամ յերկու շաբաթ է տևում, կամ վոտքի վրա յե
անցնում: Սակայն դրանք յեղակի դեպքեր են:

Տիֆի ծանր տեսակը համարվում է այն, վոր
հիվանդությունը տևում է 3-4 շաբաթ: Առաջին
շաբաթում տաքության աստիճանը բարձրանում է.
2-3-րդ շաբաթում հասնում է իր գագաթնակետին և
մնում է կանգնած, իսկ 4-րդ շաբաթում՝ սկսում
է հետզհետե իջնել:

Վորովայնի տիֆի տաքությունն այնքան բնոր-
ոշ է ու ինքնատիպ, վոր փոքր ի շատե փորձված
բժիշկը կարող է առանց սխալի վորոշել հիվանդու-
թյունը, անգամ առանց հիվանդին տեսնելու: Այն-
պես վոր, տաքության կանոնավոր ու ժամանակին
չափումները մեծ կարևորություն ունեն դիագնոզի
համար:

Հիվանդության ամենածանր ժամանակամի-
ջոցը 3-րդ շաբաթին և համարվում է ահա այդ ժա-
մանակ է, վոր բժիշկը պիտի լարե իր վողջ ուշադ-
րությունը:

Այդ շրջանում հիվանդը կորցնում է իր դե-
տակցությունը, գառանցել է սկսում, ուժեղ շաբ-
թումներ է անում, մի կողքից մյուսն է շրջում,
կամ ընդհակառակն, անկողնի մեջ անշարժանում է
և աչքերն էլ մի կետի հառում:

№ 2 նկար.—վորովայնի տիֆի տաքության արտիկ
աստիճանը

Հիվանդի մաշկը չոր է լինում ու տաք, չոր-
թուխները չոր ու ճաքճքված, լեզուն սպիտակ ու
ծածկված փառերով. բերնից ծանր հոտ է գալիս:
Փորը փոքր ինչ տոգած է լինում ու գաղերով լի,
հաճախ ձեռք տալիս ցավում է: Արտաթորությունը
ջրիկ է, ծանր հոտով ու կանաչավուն, ինչպես տ-
վորաբար ասում են՝ «սիսեռի ապուրի» յե նման:

Սկզբի շրջանում հիվանդը կարող է նաև փորկապություն ունենալ: Առաջին շաբաթվա վերջը կամ յերկրորդի սկիզբը հիվանդի մարմնի վրա յերևում է կարմիր ցան, շատ փոքր քորոցի դիտի նման: Մատով սեղմած ժամանակ նրանք իրենց կարմրությունը կորցնում են և տեղը թողնում սպիտակ նշան:

Յերկրորդ շաբաթվա վերջը կամ 4-րդի սկիզբը տաքությունն սկսում է աստիճանաբար ընկնել, լեզվի չորությունն անցնում է, հիվանդի խնայողագրությամբ լավանում է, 4-րդ շաբաթվա վերջերից հիվանդն արդեն կազդուրվել է սկսում: Նրա ախորժակը վերականգնում է, քունը կանոնավորվում է, մի խոսքով հիվանդն արագությամբ ապաքինվել է սկսում:

Սակայն հիվանդությունը միշտ էլ նման բերհաջող չեղ չի ունենում. հաճախ չնչին չեղում դիտից կամ անուշադիր խնամք, մեկ էլ տեսաք հիվանդը նորից ծանրացավ, նորից յերևաց տաքություն, լուծ, թուլություն: Մահացությունը սովորաբար 3-րդ շաբաթվա վերջում է տեղի ունենում:

Տարիքով ու թույլ մարդկանց տաքության աստիճանը թեև համեմատաբար ցածր է լինում, սակայն նրանք դժվարությամբ են հիվանդության դիմանում:

4. ՎՈՐՈՎԱՅՆԻ ՏԻՖԻ ԲԱՐԴՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԸ

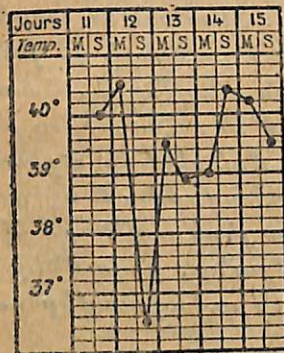
Տիֆի գլխավոր արտահայտությունը տեղի յունենում աղիքներում, դրա համար էլ հիվանդությունը կոչվում է «աղիքային կամ վորովայնային»: Մանրենները մտնելով աղիքների մեջ, նրանք

ներս են թափանցում հուղաթաղանթի և գեղձերի խորքերը առաջ բերելով բորբոքում և ուռուցքներ, վորոնք վերածվում են վերքերի: Այդ վերքերը յերբեմն կարող են մեծ տարածություն բռնել:

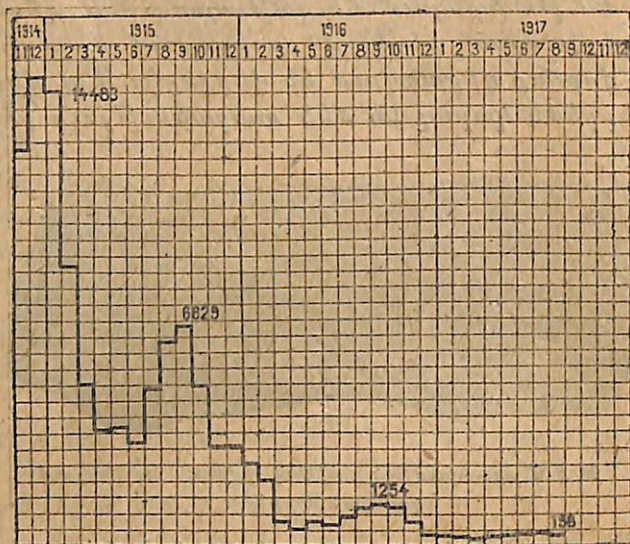
Ք 3 Նկար.—վորովայնի տիֆով հիվանդի աղիքներում գոյացած վերքերը:

Նման դեպքերում դիտից չեղումը կարող է ծանր հետևանքներ ունենալ. կարող է աղիքային արյունահոսություն առաջ բերել կամ թե պարզապես ծակել աղիքը, վորի հետևանքը հիվանդի համար լինում է մահացու:

Ք 4 Նկար.—վորովայնի տիֆով հիվանդի տաքության աստիճանը աղիքների վերջի ժամանակ:

Բայց կանոնավոր խնամքի դեպքում այդ վերքերը, 3-րդ շաբաթվա վերջը, սովորաբար սկսում են առողջանալ: Դրա համար էլ, վորովայնի տիֆի ժամանակ անհրաժեշտ է, վոր հիվանդն անկողնում հանգիստ մնա, ուժեղ շարժումներ չանի և վոչ էլ դժվարամար կերակուրներ ուտի:

№ 5 Նկար—1914--17 թ. թ. վորովայնային տիֆի դեմ տարվող պատվա-
տի օված եֆե' տը ֆրանսական գործառնություն

Վորովայնի տիֆի ժամանակ սովորաբար մեծանում են փայծաղն ու լյարդը: Տեական ու բարձր տաքությունից սիրտը փոփոխությունների յե յենութարկվում և թուլանում: Արյան անոթները, հատկապես յերակները՝ բորբոքվում են: Հաճախ ուղեղը կամ նրա թաղանթը տիֆի մանրեների արտադրած թույնից ուռչում ու թունավորվում է, վորին հետևում են մի շարք ծանր յերևույթներ. հիվանդը կորցնում է գիտակցությունը, ցնցումներ ունենում, զառանցում է և գլխի ուժեղ ցավեր ունենում:

Վորովայնի տիֆի բարդություններից ումենից ծանրը թոքերի բորբոքումն է, վորն առանձնապես վտանգավոր է տարիքավոր հիվանդների համար:

Ծանր հիվանդություն պիտի համարել նաե՛լ յերկար, միևնույն դիրքով պառկելուց առաջացած վերքերը, վորոնք դժվար են բուժվում և մեծ անհանգստություն են պատճառում հիվանդին: Նման վերքերն առաջ են գալիս սովորաբար վատ խնամքից ու աղտոտ պահելուց:

Հաճախ վորովայնի տիֆին հետևում են մարմնի մոտերի պարալիչ, հատկապես վերջավորությունների, վորնաչարի ծուլթյուն, լինում են հոգեկան խանգարումներ, անգամ խելագարություն:

Հղի կանայք վորովայնի տիֆի ժամանակ հաճախ վիժում են և կամ ժամանակից առաջ ծնունդներ ունենում:

Տիֆն անցնելուց հետո հիվանդի մարմինը թևփռվում է, գլխի մազերն ել ուժեղ թափվում: Դրա համար ել անհրաժեշտ է վորովայնի տիֆով հիվանդների մազերն արմատից վերցնել:

5. ՀիվԱՆԴԻ ԽՆԱՄՔԸ

Վորովայնի տիֆով հիվանդների համար հատուկ դեղեր չկան, հետևապես մեծ նշանակություն ունի խնամքը:

Ամենից առաջ հիվանդի սենյակը պետք է լինի ընդարձակ, լուսառատ ու մաքուր: Հարկավոր է որը մի քանի անգամ սենյակի ողը փոխել. լավ է տաք յեղանակներին սենյակի դուռը կամ պատուհանը բաց թողնել, իսկ ցուրտ ժամանակ՝ ողանցքը:

Հիվանդի անկողինը վոչ շատ փափուկ է լինելու և վոչ ել շատ կոշտ: Փափուկ անկողինը նպաստում է հիվանդի առանց այն ել բարձր տաքության պահպանմանը և մեկ ել՝ կարող է առաջացնել վեր-

քեր, յերբ հիվանդը յերկար ժամանակ միևնույն զիրքում մնում է պառկած: Լավ է հիվանդին ներքնակը լինի ձիու մազից, ծովային խոտից կամ ծղուտից:

Պիտի խիստ հսկել հիվանդի սպիտակեղենի մտրուկները. նրանց աղտոտված դեպքում պիտի փոխել և հիվանդի մարմինն էլ ինամքով մաքրել:

Մենյակը չատ տաք չպիտի լինի. լավ է պահել Ռեոմյուրի 14-15 աստիճան տաքության մեջ: Հիվանդին պիտի ծածկել ամառային վերմակով կամ ասիականով, բացի այն դեպքերից, յերբ նա դուրսցնում է:

Հիվանդը մեծ կարիք ունի հանդստի, մանա-վանդ, հիվանդության 3-րդ և 4-րդ շաբաթնե-րին, յերբ հիվանդի յուրաքանչյուր ուժեղ չար-ժում սպառնում է առաջացնել բարդություն:

Տիֆով հիվանդի ամանեղենը պիտի պահել առանձին, միևնույն սենյակում: Նրանցով չպիտի ոգտվեն ուրիշները, կարող են վարակվել:

Հարկավոր է խստիվ արգելել ճանճերի մուտ-քը հիվանդի սենյակը, այլապես նրանք կարող են վարակել փոխադրել հարևան բնակարանները:

Բարձր տաքության ժամանակ հիվանդի գրե-խին պիտի դնել սառույցի կամ սառը ջրով կոմ-պրեսներ: Կոմպրեսները թեթևացնում են հիվանդի գլխի ցավը, զառանցանքն ու ընկճվածությունը:

Վորքան կարելի չէ հիվանդին հաճախ պիտի յեռացրած սառը ջուր տալ խմելու: Ուժեղ ծարավի դեպքում ջրի վրա կարելի չէ ավելացնել յիմոնի հյութ կամ քաղցրավենիքի սիրուպ: Լավ է ջրի փո-խարեն տալ սառը թեյ՝ ավելացրած նույն հյութերը:

Բարձր տաքության ժամանակ լավ է հիվանդի մարմինը չփել քացախաջրով, սպիրտի խառնուր-դով կամ ողբկոլոնով: Շփումները թարմացնում և ամրապնդում են հիվանդի ներվերը:

Վորովայնի տիֆով հիվանդներին համար լավ են գոլ վաննաները (ռեոմյուր 27-28 աստիճանի). սակայն վաննաները պիտի նշանակի բժիշկը:

Հիվանդի լեզուն և բերանը պիտի մաքուր պա-հել: Հաճախ հիվանդի լեզուն պիտի մաքրել բորնի ջրի մեջ թաթախած բամբակով և նույն խառնուր-դով վողողել տալ բերանը:

Հիվանդապահ քույրը կամ ընտանիքի անդամ-ները, խնամքի ժամանակ պիտի հազնեն խալաթ և հաճախ ձեռքերը լվանան սապոնով ու աղտահա-նեն սուլեմայի խառնուրդով, մանավանդ ուտելուց առաջ:

Առողջանալուց հետո լավ է քննության յեն-թարկել հիվանդի կալը (կղկղանքը) ստուգելու հա-մար արդյո՞ք չկան վարակի մանրեներ:

6. ՎՈՐՈՎԱՅՆԻ ՏԻՖՈՎ ՀԻՎԱՆԴԻ ԲՈՒԺ-ՄԱՆ ԼԱՎԱԳՈՒՅՆ ՎԱՅՐԸ ՀԻՎԱՆԴԱՆՈՅՆ Ե

Վորովայնի տիֆը լինելով ծանր ու վտանգա-վոր հիվանդություն, անհրաժեշտ է հիվանդին ան-միջապես հիվանդանոց փոխադրել և այնտեղ խնա-մել ու բժշկել: Հիվանդանոց փոխադրելով հիվան-դին նախ՝ դրանով մենք մեծ չափով վարակի տա-րածման առաջն ենք առած լինում և յերկրորդ՝ հիվանդին դնում ենք բժշկի անմիջական հսկողու-թյան տակ. ոչնպես վոր վտանգի ժամին, միշտ ել հնարավորություն կա հիվանդին չուտափուլթ ող-նություն հասցնել:

Ստուգված իրողութիւնն է, վոր լավ սարքա-
վորված և հմուտ ու վարժված բուժաշխատակից-
ներ ունեցող հիվանդանոցներում վորովայնի տիֆը
մահացութիւնների չնչին առկոսն է տալիս, մինչ-
դեռ տներում այդ %-ը անհամեմատ ավելի բարձր
է: Յեւ դա շատ հասկանալի չէ, քանի վոր հիվան-
դանոցում կան բուժման ու խնամքի բոլոր անհրա-
ժեշտ պարագաները. մի բան, վոր դժվար է ստեղ-
ծել անգամ հարուստ ընտանիքներում:

Վորովայնի տիֆի ժամանակ մեծ կարևորու-
թիւն են ներկայացնում տաք վաննաները, սառն
ու տաք կոմպրեսները, սրտի թուլութեան ժամա-
նակ համապատասխան սրտկումները, բարձր տա-
քութեան, դառանցանքի կամ հիվանդի անդիտա-
կից դեպքերում այս կամ այն անհրաժեշտ ու շտապ
ոգնութիւնը. պարագաներ, վոր կարող է տալ
միմիայն հիվանդանոցը:

Վորովայնի տիֆը, ինչպես տեսանք, տալիս է
տարբեր-տարբեր բարդութիւններ՝ աղիքների ու
քիթի ծանր արյունահոսութիւն, թոքերի բորբո-
քում, ուղեղային ծանր յերևույթներ և այլն, վո-
րոնց ժամանակ յերբեմն անհրաժեշտ են արագ մի-
ջոցառումներ կամ թե, յերբ բարձր տաքութեան
ժամանակ հիվանդը հատարեցում է նյարդայնու-
թիւն ու գրգռվածութիւն, որինակ՝ դուրս է ցատ-
կում անկողնից, նման անակնկալ դիպվածներում
անհրաժեշտորեն հարկավոր է լինում հերթապա-
հին ոգնող ոժանդակ ձեռքեր. և ահա, այսպիսի
պարագաներում, միակ բավարարողը կարող է նո-
րից հիվանդանոցը լինել:

Այլևս չենք խոսում այն մասին, վոր մաքրու-
թիւնը, վորը հատկապես մեծ անհրաժեշտութիւն

է վորովայնի տիֆով հիվանդի համար, նույնպե-
սաւտչա՞ծ բարձրութեան վրա կարող է դրված լինել
նորից հիվանդանոցում:

Հասարակական ապահովութեան տեսակետից
դարձյալ լավագույնը հիվանդանոցն է, մանա-
վանդ, յերբ հիվանդութիւնը տեղի ունի հանրա-
կացարաններում, հյուրանոցներում, մութ ու խո-
նավ նկուղներում, ուր սովորաբար բնակութիւն-
ները խիտ են: Ամենախիստ հսկողութիւն պիտի
նշանակել այնպիսի հիմնարկներում, վորոնք ներ-
կայացնում են հասարակական սննդի կենտրոններ.
ինչպիսիք են՝ կաթնատնտեսական ու սննդամթերք-
ների արտելները:

Ինչ տեսակետից էլ մոտենալու լինենք, կտես-
նենք, վոր հիվանդանոցային բժշկութիւնն ու
խնամքը, վորովայնի տիֆով հիվանդների համար,
անհամեմատ ավելի ձեռնաուր և ոգտակար է, քան
թե տներում բուժվելը: Այնպես վոր, այն վայրե-
րում, ուր հիվանդանոցներ կան, վորովայնի տի-
ֆով հիվանդներին առանց ուշացնելու պիտի վո-
խադրել հիվանդանոց:

Վորովայնի տիֆով հիվանդի հիվանդանոցա-
յին բուժումը, Սկանդինավյան յ' րկը՝ երում, յերկու
տասնյակ տարուց ավելի չէ, ինչ որենքով դարձված
է պարտադիր:

7. ՀԻՎԱՆԴԻ ԿԵՐԱԿՐՈՒՄԸ

Վոչ մի հիվանդ, որն ան կարիք չունի կտնո-
նավոր ու զգուշ կերպով մահ, վորքան վորովայնի
տիֆով հիվանդները: Հիվանդութեան ընթացքն ու
հաջող վախճանը որոշուած է կախված է կերա-
կրման յեղանակից:

1-360292

Վորովայնի տիֆով հիվանդի աղիքներն, ինչ-
պես գիտենք, լինում են բորբոքված ու վերքերով
ծածկված, հետևապես նրանց պիտի տալ ջրալի,
թեթև ու դյուրամարս կերակուրներ. լավ է տալ
յեփած կաթ. վորքան շատ, այնքան լավ, քանի վոր
կաթը բացի սննդարար ինքնուրույն ու ծարավ հաղեց-
նող, նաև միզաբեր է: Առատ մեղի հետ միաժա-
մանակ որդանիզմից դուրս են վանվում վարակի
մանրէները: Կարելի չէ տալ բուլյոն, զանազան ջրո-
ղի սուպեր՝ պատրաստված բրնձի, դարու և վարսակի
մանաններից, սակայն լավ հարած: Շատ հիվանդ-
ներ չեն սիրում մաքուր կաթ, այդ դեպքում կաթը
պիտի տալ թեյի կամ կոֆեյի հետ: Ոգտակար են՝
թարմ սերուցք, անխառն կամ թեյով, զանազան
տեսակի կիսեղներ: Լուծի ժամանակ լավ է չերնի-
զայի կիսելը, իսկ փորակապության դեպքում
թթվաչ չլորը: Վերջին պարագային լավ է նույնպես
յեփած կամ խորոված խնձորը, սակայն կուտերը
հանած:

Փորի ցավի կամ ծակոցների ժամանակ առանձ-
նապես պիտի զգուշ լինել կերակուրների հետ: Բո-
լոր այն կերակուրները, վորոնք կարող են գրգռել
աղիքները, պիտի խստիվ արգելվեն: Վոչ մի դեպ-
քում վորովայնի տիֆով հիվանդին չի կարելի տալ
հաց, տապակած միս, բորչ և այլ նման դժվարա-
մարս կերակուրներ, վորքան ել հիվանդը փափաղի
ու «սիրտն ել ուզենա»:

Հին ժամանակ վորովայնի տիֆով հիվանդնե-
րին պահում էին կիսաքաղց դրության մեջ:
այդ մեթոդը ներկայումս դատապարտված է ան-
գործության. բժիշկները թեև ուժեղ սնման կողմ-
նակից են, սակայն կերակրումը պիտի լինի չա-

փավոր ու հաճախակի. միանգամից կուշտ ուտելը
վնասակար է, կարող է պատճառ դառնալ հիվանդի
կյանքի վտանգման:

Վորովայնի տիֆը յերկարատև ու մաշող հի-
վանդություն է, դրա համար ել անհրաժեշտ է հի-
վանդի սնման վրա հատուկ ուշադրություն դարձ-
նել, մանավանդ հիվանդության վերջին շրջանում,
յերբ հիվանդը սկսում է ապաքինվել:

Կերակրի փոփոխություններն ու նոր նշանա-
կումները պիտի կատարվեն բժշկի գիտությամբ ու
բույլատվությամբ:

8. ՊԱՏՎԱՍՏԸ ՎՈՐՊԵՍ ԿԱՆԽԻՉ ՄԻՋՈՑ

Հակավորովայնային տիֆի դեմ տարվող պատ-
վաստը գիտության լավագույն նվաճումներից
մեկը պիտի համարել: Նա ևս հիմնված է նույն
սկզբունքի վրա, ինչի վրա հիմնված են ծաղկի
պատվաստը և հակադիֆտերիտի չիճուկի սրբա-
կումը: Ով մեկ անգամ տարել է ծաղկի, բութեչի
կամ վորովայնային տիֆի հիվանդությունը, նա
յերկրորդ անգամ նույն հիվանդությամբ հաղվա-
գյուտ դեպքումն է բռնվում, այն ել յերբ յերկար
ժամանակամիջոց է անցնում: Նշանակում է նրա
որդանիզմը ձեռք է բերում իմունիտետ այդ
հիվանդությունների հանդեպ: Ասել է՝ հիվանդա-
ցողի արյան մեջ առաջանում է հակաքույն այդ
հիվանդությունների վարակի և նրանցից դոյացած
թունավոր նյութերի դեմ:

Այս յերևույթը բժիշկները հիմք են ընդունում
պաշտպանելու մարդուն վորովայնի տիֆից: Մար-
ցու մաշկի տակ կամ ուղղակի արյան մեջ ներար-
կում են վորովայնի տիֆի ապանած մանրէները
կամ նրանց մարմնի մեջ պարունակող նյութը: Այդ

Հետվ որդանիզմի մեջ առաջ ե գալիս հակաթույն, վորը և մարդուն պաշտպանում ե տիֆի վարակման վտանգից:

Նման պատվաստը վորեւ լուրջ հիվանդադին յերևույթ չի առաջացնում մարդու որդանիզմի մեջ, քացի թեթե ցավից, վոր պատճառում ե ասեղը, մեկ ել առաջին պատվաստից հետո մարդն ունե- նում ե չնչին տաքություն:

Պատվաստումները լավ ե կատարել նախքան համաճարակները. պիտի պատվաստվեն անխտիր ամենքը՝ և՛ հասակավորները և՛ յերեխաները:

Պատվաստը մարդուն պաշտպանում ե վորո- վայնի տիֆից 6-9 ամիս, վորից հետո, հարկավոր գեպքում, պատվաստը նորից պիտի կրկնել:

Պատվաստի հետևանքները միանգամայն վայ- լուն են: Բազմաթիվ փորձեր ապացուցել են, վոր այն խոշոր մահացությունները, վորոնք տեղի ու- նեյին նախքան հակավորովայնային չիճուկի գյու- տը, վերացել են նրա գործադրությունից հետո:

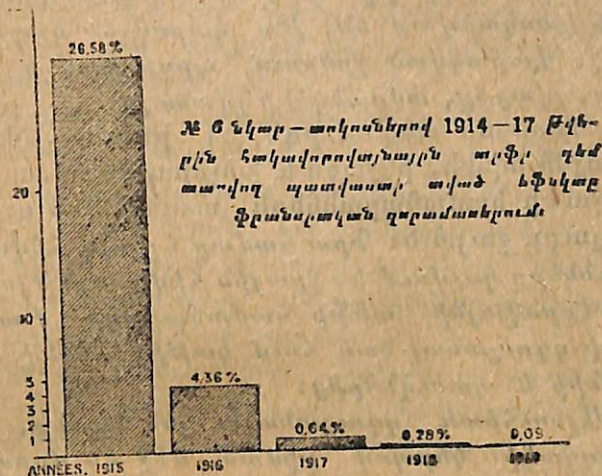
1911 թվին, 2000 հոգուց բաղկացած Փրանսի- աական մի զորամասում, համաճարակի ժամանակ, պատվաստվում են 1300 զինվոր, վորոնցից և վոչ մեկը չի հիվանդանում վորովայնի տիֆով, այնինչ 700 խուսափողներից 125 զինվոր վարակվում են և 25 հոգի զոհ են տալիս համաճարակին:

Սակայն պատվաստի անհրաժեշտության լավու- գույն ապացույցը տվել ե իմպերիալիստական պատերազմը: Վորովայնի տիֆի դեմ տարվող պար- տադիր պատվաստը, կովող զորամասերում, մե- ծապես նվազեցրել ե վորովայնի տիֆի դեպքերը զորքերի մեջ (տես նկար 5):

Փրանսիայում, նախքան պատվաստի գյուտը,

1895-1913 թվերին, այն ե՝ չուրջ 17 տարվա ըն- թացքում՝ վորովայնի տիֆից մեռել են 161.000 հոգի. ասել ե՝ տարեկան զոհ են դնացել 9000 հոգի:

Բերված թվերը վայլուն կերպով ապացուցում են հակավորովայնային տիֆի դեմ տարվող պատ-

վաստի անհրաժեշտությունը, վորպես կանխիչ մի- ջոցներից հզորագույնը: Հետևապես աշխատելու յենք մեղանում ևս պատվաստի զաղափարը աշխա- տավորության լայն մասսաների օգտակարությու- նը դարձնել, անդամ պարտադիր, յերբ համաճա- րակը սպառնում ե աշխատավորությանը:

9. ԻՆՉՊԵՍ ՊԱՇՏՊԱՆՎԵԼ ՎՈՐՈՎԱՅՆԻ ՏԻՖԻՑ

Վորովայնի տիֆից պաշտպանվ՝ լու. համար կան սնհատական, հասարակական և պետական նա- խադգուչական միջոցառումներ:

Անհատական նախազգուշության ժամանակ մարդիկ աշխատում են պաշտպանվել իրենց մերձավորների տիֆի վարակից: Յեւ վլխավոր ինքնապաշտպանության միջոցն այն է, վոր նրանք համաճարակների միջոցին գործ չեն ածում հում ջուր և վոչ էլ լվացվում են այն ակունքներում, վորոնք կասկածվում են, թե կարող են վարակված լինել: Վարակված ջրերում արգելվում է՝ լողանալը, լվացքը, ամանեղենի լվանալը:

Պիտի մի անգամ ըզմիշտ իսանալ, վոր վորովայնի տիֆի, ինչպես և խոլերային ու արյունալից լուծի համաճարակների տարածման գլխավոր աղբյուրը ջուրն է: Դրա համար ել այդ հիվանդությունները կոչվում են ջրային հիվանդություններ: Վորովայնի տիֆի համաճարակի ժամանակ պիտի զգուշանալ նաև հում կաթից, անեփ կանաչեղենից և պտուղներից:

Այնուհետև զգուշանալու յեն նրանք, ովքեր անուղղակի կերպով չիման մեջ են վորովայնի տիֆով հիվանդների հետ:

Բոլոր քույրերը, հիվանդանոցային ծառայողները և ընտանիքների հիվանդապահ անդամները, իրենց հերթապահությունից հետո, պիտի փոխեն իրենց հագուստները, լվացվեն, ախտահանվեն ապա նոր հեռանան հիվանդի մոտից:

Սուր վարակիչ հիվանդությունների ժամանակ պիտի խստիվ արգելիլ հիվանդատեսուրյունը. դա և՛ հիվանդների համար է վատ, անհանդուրսեցնում են, և՛ այցելուները կարող են վարակի տարածման պատճառ դառնալ:

Այն տներում, ուր վորովայնի տիֆով հիվանդներ կան, պիտի խնամքով պահվեն սննդամթերք

ներն ու ամանեղենը փակ պահարաններում, վորպեսզի ճանճեր չնստեն: Պիտի բոլոր հնարավոր միջոցներով պայքարել ճանճերի դեմ և վոչնչացնել:

Հիվանդի ամանեղենը, ամեն գործածելուց հետո, պիտի ջրի մեջ յեփել, իսկ ճերմակեղենը լվանալուց առաջ, նախորդ գիշերը պիտի պահել սղեղիներին մեջ և յեփել:

Հիվանդների արտաթորությունները՝ կղկղղանքը, մեղը, թուրք և այլն, բոլորն էլ խնամքով պիտի հավաքել առանձին ամանների մեջ, ախտահանվեն ու նոր թափվեն արտաքնոցների կամ հատուկ փոսերի մեջ և վրաներն էլ անեփ կիր շաղտալ, իսկ միզամանները լվանալ կարբորյան թրթվուտի կամ լիզոյի խառնուրդով:

Վորպես անհատական նախազգուշական միջոցներ պիտի ամենքի կողմից ել պահպանվեն՝

ա) Ամեն անգամ ուտելուց առաջ ստպոնով լվանալ ձեռքերը:

բ) Պիտի վոչնչացնել ճանճերը և սննդամթերքն ու ամանեղենը նրանցից խնամքով պահել փակ պահարաններում:

գ) Պտուղներն ու կանաչեղենը, ուտելուց առաջ, լավ լվանալ յեռացրած ջրով:

դ) Հում ջուր չխմել. խմելու դեպքում կամ ֆիլտրի միջոցով անցկացնել կամ թե խմել բշկական քննությունից հետո միայն, կամ թե, յերրաղբյուրի ջուր է և վարակի վտանգ չկա:

ե) Կաթը գործածելուց առաջ յեռացնել:

Յեւ վերջապես անհատական նախազգուշական միջոց պիտի համարել նաև վորովայնի տիֆի դեմ պատվաստվելը: Պատվաստն ապահովում է

Հիվանդության դեմ 6-9 ամիս: Համաճարակների ժամանակ պատվաստը լավագույն ինքնապաշտպանության միջոցներից մեկն է:

Պետական և հասարակական միջոցառումներն ամենից ազդու են արմատականը պիտի համարել տոհմատարակ բոլոր վարակիչ հիվանդությունների դեմ վարած պայքարների մեջ:

Կոլեկտիվ միջոցառումներից գլխավորն է, ապահովել աշխատավորության ջրամատակարարման գործը քանի վոր դիտենք, վոր վորովայնի տիֆի համաճարակի գլխավոր աղբյուրը վարակված ջուրն է և այդ վարակն էլ հաճախ կապված է աղտոտված հողի հետ: Հետևապես հասարակական ու պետական որդանները մտածելու յեն առաջին հերթին ապահովել մեր քաղաքների ու գյուղերի ջրամատակարարումը կանոնավոր ու ապահով հիմքերի վրա դնելով այն:

Գլխավոր միջոցառումներն են՝

ա) Պիտի ապահովել ազգաբնակչության մարուր ու առողջ խմելու ջրով: Դրա համար պիտի կառուցվեն ջրմուղներ. իսկ յեթե դա վորոշ վայրերում դեռևս անհնար է, պիտի հոգ տարվեն կանոնավոր ու առողջապահական պահանջներին համապատասխան ջրհորներ ունենալ:

բ) Արտաքնոցներ ունենալը պարտադիր պիտի դարձնել մեր գյուղերում ու քաղաքներում: Յուրաքանչյուր տուն պիտի ունենա իր ստանձին տրտաքնոցը:

գ) Աստիվ պիտի հսկել բնակարանների և արտաքնոցների մաքրության: Ամեն տուն պիտի ունենա իր հատուկ աղբի արկղը, վորոնց ձևը պիտի տա սանիտարական բժիշկը: Այդ արկղները պիտի

փակ պահել և հաճախ դատարկել, վորպեսզի ճանձները չբազմանան ու տարածեն վարակը:

դ) Հիվանդներին անհրաժեշտ է անմիջապես մեկուսացնել հիվանդանոցներում կամ տներում, յեթե վերջիններում կան հարմարություններ:

ե) Համաճարակների ժամանակ, վորովայնի տիֆի պատվաստը, պիտի պարտադիր դարձնել ամենքի համար ել:

Նկար. վորովայնի տիֆի պատվաստը

Իմպերիալիստական պատերազմի ժամանակ հակավորովայնային տիֆի պատվաստը պարտադիր էր անգլիական, գերմանական և ցարական զորքերի համար. դրա համար ել հիվանդությունների ու մահացությունների թիվը մի քանի տնգամ պակասեց:

1923 թվին կատարված փորձերը մեղանում յուրյ տվին, վոր չպատվաստված 1000 հոգուց վոր-

բովանդակի տիֆու հիվանդանում են միջին թվով 12
հոգի, իսկ պատվաստվածներին՝ միայն 2 հոգի:
Չպատվաստված 1000 հիվանդին մեռնում են 10-ը,
իսկ պատվաստվածներին և վոչ մեկը:

զ) Ամենից կարևորն ու անհրաժեշտը, դա սան-
հիգիենիկ գիտելիքների տարածումն է աշխատավոր
լայն մասսաների մեջ:

Յուրաքանչյուր բանվոր պիտի ըմբռնի ու գի-
տակցի անհատական, հասարակական ու պետական
միջոցառումների ճշգրիտ ու ժամանակին գործա-
դրության անհրաժեշտությունը: Իսկ զրա համար
հիգիենիկ գիտելիքների ուսուցումը պարտադիր
պիտի դարձնել բոլոր սիպի դպրոցներում ան-
խտիր:

20

ՀՀ Ազգային գրադարան

NL0946955

1939р.

474
9HUC 25 4

1

3602 91

Д-р А. П. Газарян

Брюшной тиф

Госиздат ССРЯ—Сенатор медиздания

Эривань—1933

